

Oponentský posudok

na habilitačnú prácu Mgr. Pavla Jakubčina, PhD. s názvom *Vyučovanie náboženstva v školách na Slovensku v období komunistického totalitného režimu*. Trnava: Trnavská univerzita v Trnave. Filozofická fakulta, 2021.

Mgr. Pavol Jakubčin, PhD. sa vo svojej habilitačnej práci venuje problematike vyučovania náboženstva v školách na Slovensku v období, v ktorom školstvo podliehalo komunistickému ideologickému tlaku a prosovietskej orientácii štátneho monopolu na vzdelávanie. Habilitant si za hlavný cieľ stanovil poskytnúť syntetizujúci pohľad na skúmanú problematiku, pričom jeho práca nechce byť len všeobecným prehľadom už známych skutočností.

Pramennou základňou práce sa stali najmä archívne pramene uložené v Slovenskom národnom archíve v Bratislave, v Národnom archíve v Prahe, Archíve Ústavu pamäti národa v Bratislave, Archíve bezpečnostných zložiek v Prahe, Ústave súdobých dejín Akadémie vied Českej republiky v Prahe a v štátnych archívoch v regiónoch, v ktorých sa nachádzajú fondy cirkevných oddelení krajských a okresných národných výborov. Autor sa v habilitačnej práci vhodne opiera taktiež o dobové periodiká a staršie i novšie publikované monografie a štúdie, ktoré sa venujú skúmanému obdobiu. Vo svojom výskume čerpá nielen z oficiálnych náboženských periodík, ktoré využívali mocenské orgány i na šírenie svojej propagandy, ale aj zo samizdatovej literatúry (Rodinné spoločenstvo, Svedectvo). Problematike vyučovania náboženstva v školách na Slovensku v období rokov 1948 – 1989 sa na Slovensku venovalo a venuje viaceró autorov, ako jediný sa jej však detailnejšie a komplexnejšie venoval len Juraj Dolinský v monografii *Problematika vyučovania náboženstva na Slovensku v rokoch 1948 – 1973*. Táto monografia, ako to vyplýva už z jej názvu, však „nepokrýva celé obdobie komunistického režimu“ a v ďalších publikovaných monografiách a štúdiách bola skúmaná problematika zasadená skôr „do širšieho kontextu celkového prístupu štátnej moci voči cirkvám a náboženstvu“ (s. 8). Habilitant však mohol spomenúť i kolektívnu prácu Blanka Kudláčová (ed.): *Pedagogické myslenie, školstvo a vzdelávanie na Slovensku v rokoch 1945 – 1989*, ktorá je pokračovaním výskumu a reflexií pedagogickej minulosti 20. storočia na Slovensku a tematicky nadväzuje na publikáciu Blanka Kudláčová (ed.): *Pedagogické myslenie, školstvo a vzdelávanie na Slovensku v rokoch 1918 - 1945*. V práci vydanéj v roku 2019, kolektív autorov z viacerých vedných oblastí, ktorého členom bol aj Pavol Jakubčin, ponúka čitateľovi široký interdisciplinárny prienik a obsahový záber pedagogickej minulosti na Slovensku z obdobia monopolného mocenského postavenia komunistickej strany. Pomerne významná pozornosť je

v nej venovaná i analýze vzdelávania v širšom kontexte kultúrnej politiky a legislatívy po roku 1948, spolitizovaniu vysokého školstva a s tým súvisiacej akademickej príprave učiteľov, vyučovaniu náboženstva a systému výchovného poradenstva na školách.

Koncepcia habilitačnej práce Pavla Jakubčina je postavená na kombinácii chronologického a problémového prístupu. Práca má analyticko-syntetický charakter. Habilitant v nej musel taktiež zohľadniť aj interdisciplinárny prístup a snažil sa využiť viaceré metódy, čo mu umožnilo pri spôsobe spracovania témy sústrediť pozornosť na analýzu nastolených otázok súvisiacich s ťažiskovou problematikou v skúmanom období. Vzhľadom na rozsah a zložitosť tejto problematiky sú niektoré témy spomenuté len stručne. Za pozitívne považujem to, že ich autor vhodne zasadzoval do celkového rámca súvislostí. To mu pri spracovaní témy lepšie umožnilo hľadať odpovede na nastolené otázky a ozrejmiť i spoločenskú štruktúru doby. Sám si však uvedomuje, že viaceré v jeho práci načrtnuté témy „bude po ďalšom výskume potrebné ešte dopracovať, niektoré korigovať a niektoré na svoje uchopenie ešte len čakajú“ (8).

Okrem Úvodu a Záveru je práca rozdelená do štyroch kapitol, ktorým sa detailnejšie venovať nebudem. V prvej kapitole sa habilitant venuje zmenám a mocenským zásahom do systému vyučovania náboženstva po Februári 1948 a mapuje prvé zásahy do systému vyučovania náboženstva, ktoré v tomto období súviseli so snahou „štátnej moci o ovládnutie inštitucionálnej základne jednotlivých cirkví“. V stalinistickom období v prvej polovici 50. rokov 20. storočia sa presadila v straníckom vedení línia tvrdého postupu, ktorý, ako zdôrazňuje Pavol Jakubčin, postihol „v rozličnej miere všetky cirkvi, v prvom rade však cirkev katolícku“ (s. 16). Poverenie školstva, vied a umení prepustilo od začiatku školského roku 1949/1950 zo svojich služieb všetky rehoľné sestry a rehoľníkov vyučujúcich náboženstvo na stredných školách a likvidáciou kláštorov sa skončilo pôsobenie rehoľníkov a rehoľných sestier aj na základných školách. Snaha znížiť počty detí prihlásených na náboženstvo bola sprevádzaná rôznymi administratívnymi obmedzeniami, ako aj tlakom na vedenia škôl a na rodičov. Pri hľadaní príčin zmiernenia administratívneho tlaku pri prihlasovaní detí na náboženstvo habilitant poukazuje aj na rokovania medzi zástupcami Svätej stolice a Československej vlády, ktoré začali v prvej polovici 60. rokov.

Druhá kapitola ponúka prehľad o zmenách vo vyučovaní náboženstva v období obrodného procesu v spoločnosti a autor poukazuje aj na požiadavky a očakávania predstaviteľov cirkví a veriacich občanov, ktoré boli uverejnené v dobovej tlači. V tretej kapitole s názvom *Vyučovanie náboženstva v období normalizácie* je významný priestor venovaný snahe udržať vyučovanie náboženstva pod kontrolou štátnej moci ako i prejavom

odporu voči rôznym formám obmedzovania vyučovania tohto predmetu. K zásahom do vyučovania náboženstva v 70. rokoch patrilo i „zníženie počtu vyučovacích hodín predmetu z dvoch hodín týždenne na jednu hodinu“ (s. 55). V tejto kapitole Pavol Jakubčín ponúka aj pohľad na niektoré ústupky v cirkevno-politickej oblasti, ku ktorým pristúpili štátne a stranícke orgány v druhej polovici 90. rokov pod tlakom medzinárodnopolitického a čiastočne aj domáceho spoločenského vývoja (s. 69 – 80). Záverečná kapitola ponúka čitateľovi rôzne evidencie a štatistické údaje súvisiace s výučbou náboženstva. Autor habilitačnej práce v nej venuje pozornosť i tajnému vyučovaniu náboženstva mimo škôl a sťažnostiam voči obmedzovaniu vyučovania náboženstva. Štvrtá kapitola však neuvádza konkrétny rok (júl ?), od ktorého autor začína skúmať vybrané aspekty súvisiace s vyučovaním náboženstva.

Mgr. Pavol Jakubčín, PhD. vo svojej habilitačnej práci poskytol pomerne kvalitnú analýzu ťažiskovej problematiky, úspešne preukázal schopnosť aktívne pracovať s rozsiahlym zdrojom informácií a témy sa zhostil na adekvátnej úrovni. Práca prináša viaceré nové poznatky a fakty, je napísaná prehľadne a pútavým spôsobom. Sledovaný cieľ spĺňa, z hľadiska štruktúry zodpovedá požiadavkám kladeným na habilitačnú prácu a spĺňa i kritériá kladené na odbornú úroveň a obsahovú náplň takéhoto druhu práce.

Záver:

Habilitačná práca Mgr. Pavla Jakubčina, PhD. s názvom *Vyučovanie náboženstva v školách na Slovensku v období komunistického totalitného režimu* je spracovaná po formálnej a obsahovej stránke na požadovanej úrovni na tento druh práce. **Odporúčam** prijať ju na obhajobu a po jej úspešnom obhájení navrhujem menovanému udeliť vedecko-pedagogický titul docent v študijnom odbore 7102 V 00 Slovenské dejiny.

2. novembra 2021

prof. PhDr. Milan Katuninec, PhD.